

چند نطق آقای ابوالقاسم صدر قاضی
نماینده مردم مهاباد در دوره چهاردهم
مجلس شورای ملی ایران در سال
۱۳۲۲ - ۱۳۲۴ (۱۹۴۴ - ۱۹۴۶)

گردآورنده: فاروق فرهاد سوئد ۲۰۲۰

ابوالقاسم صدر قاضی در ۱۸ اردیبهشت سال ۱۲۸۱ - ۱۹۰۲ در شهرستان مهاباد متولد شد. او برادر کوچک قاضی محمد و فرزند قاضی علی و گوهر تاج خانم (فاروقی) بود.

صدر قاضی نیز همچون برادر بزرگتر در محضر پدر و عموی بزرگوار و فاضل خود، سیف القضاة کسب علم نمود.

صدر قاضی مردی بسیار فاضل، دانا و خوش برخورد بود و با همگان رفتاری گرم و صمیمانه داشت و فقیر و غنی او را دوست می داشتند و احترام خاصی به وی قائل بودند.

صدر قاضی بنابه سفارش پدر به ادارات سرکشی می کرد و به افراد بی سواد و درمانده و کسانی که توانایی انجام امور را نداشتند، کمک می کرد تا از سرگردانی به در آیند و زودتر کارشان به نتیجه برسد. (۱)

ویلیام ایگلتون جونیر در کتاب خود " جمهوری ۱۹۴۶ کردستان " در مورد صدر قاضی می نویسد: برادر کوچک قاضی محمد، به اسم ابولقاسم صدر قاضی وی مردی بسیار فاضل و دانا بود، محبوبیتی زیادی نزد دوست و آشنایان داشت و نزد مردم شهر از احترام فراوانی برخوردار بود.

جمهوری ۱۹۴۶ کردستان، ویلیام ایگلتون جونیر، ترجمه از انگلیسی به کوردی سید محمد صمدی

هیچ سند و مدرکی در دست نیست، که صدر قاضی عضو کومله " ژ.ک " یا از بنیانگذاران حزب دمکرات کردستان بوده باشد.

آنگاه که شهر مهاباد و حومه نزدیک به ۱۶۰۰۰ نفر جمعیت داشت. صدر قاضی با بدست آوردن ۱۳۱۳۲ رای در سال ۱۳۲۲ - ۱۹۴۴ با پشت سر گذاشتن رقبایی همچون آقایان عبدالله ایلخانی زاده و علی بیگ حیدری

به نماینده مردم مهاباد در دوره چهاردم مجلس شورای ملی ایران راه یافت.

آقای حسن قاضی می نویسد: نطقهای صدر قاضی در مجلس شورای ملی نشانگر آنست که وی همیشه تلاش کرده است خواستهای اقتصادی و فرهنگی شهر مهاباد و حومه و خدمات لازم برای کردستان را مطرح سازد. وی با همکاری قاضی محمد، در زمان وزرات ساعد مراغه‌ای موفق شد رضایت دولت را در مورد پیوستن مستقیم اداره فرهنگ مهاباد به مرکز جلب کند، خلیل فهیمی وزیر مشاور بانی این کار شد و آقای محمد کیوان پور (دکتر محمد مگری) به این سمت منسوب شد و تا اعلام جمهوری کردستان در مهاباد باقی ماند. (۲)

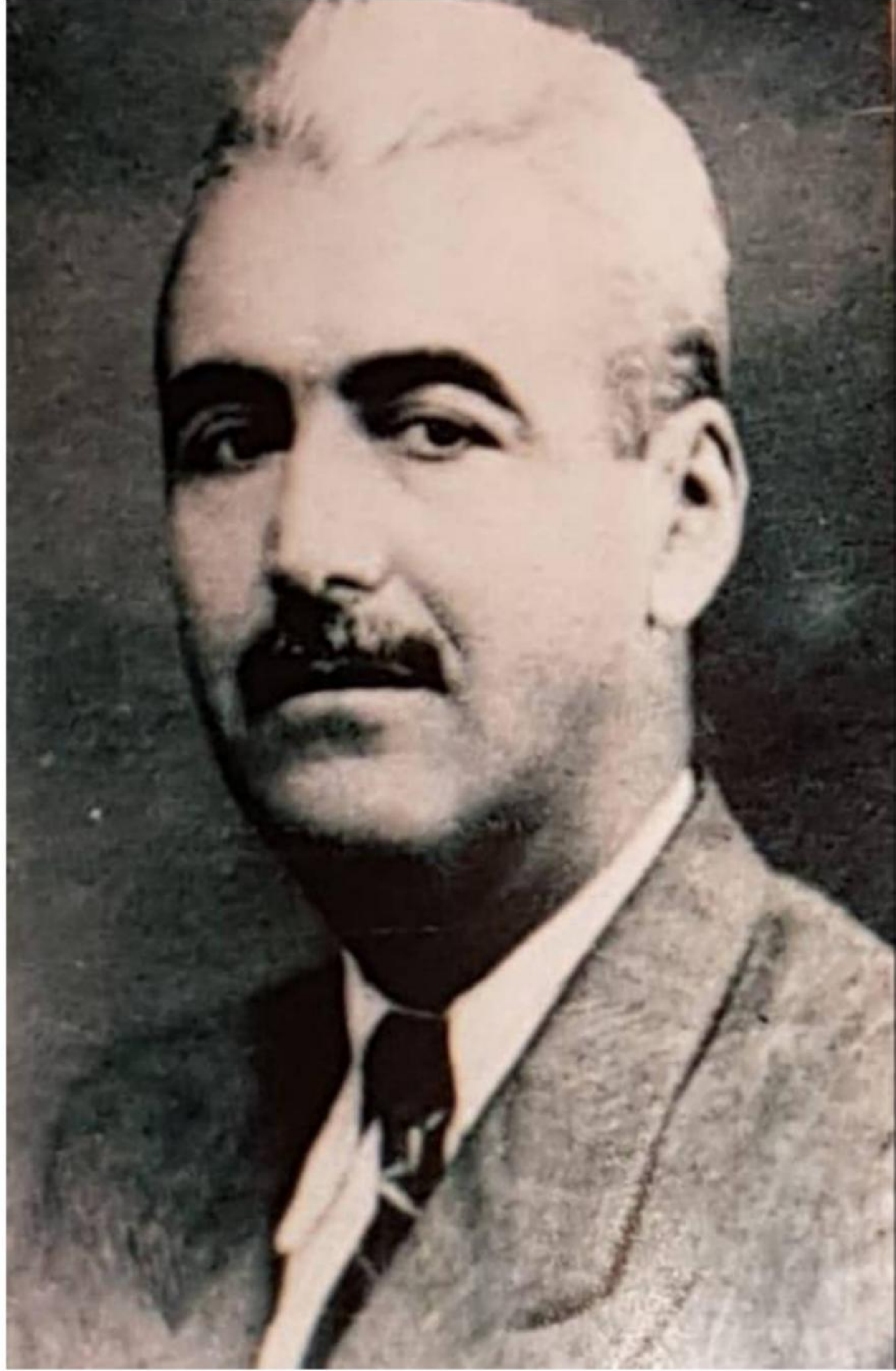
صدر قاضی یکی از اعضای هیئت نمایندگی جمهوری کوردستان و حکومت ملی آذربایجان با دولت ایران بود ولی در هیچیک از جلسات مذاکره که در اردیبهشت ماه در تهران برگزار شد شرکت نکرد.

صدر قاضی نطقهای در باره تجاوز و اذیت و آزار ارتش ایران به فرماندهی سر تیپ امینی در مجلس شورای ملی ایران انجام داده بود.

او در مذاکرات دولت و رهبران حزب دمکرات کردستان در شهر سقز شرکت داشت. (۲)

***

- ۱- از کتاب اسرار محاکمه قاضی محمد و یارانش، تالیف: دکتر رحیم سیف قاضی، گردآوری و ترجمه: محمد رضا سیف قاضی، چاپ دووم سال ۱۳۸۰
- ۲- نوشته آقای حسن قاضی، که به زبان فارسی و کوردی برایم فرستادند.

ابوالقاسم صدر قاضی

در مجلس شورای ملی

روز پنجشنبه گذشته موضوع خبر رادیو پاریس در مجلس منعکس و به ترتیب آقایان دکتر اعتبار - صدر قاضی - اردلان - دکتر زنگنه و سید ضیال‌الدین طباطبایی توضیحاتی دادند که برای اطلاع خوانندگان عین اظهارات آقایان و جریان مجلس مربوط باین موضوع را ذیلا درج مینمائیم.

مذاکرات قبل از دستور راجع باخبار منتشر مربوط به کردستان

دکتر اعتبار - اجازه بفرمائید عرض کنم در جرائد یک چیزی منتشر شده است باین مضمون که در منطقه کردستان ایران یک طغیان عظیمی برای استقلال آن منطقه و تجزیه آن از ایران آغاز شده است.

هنوز معلوم نیست که این شورش به کردستان ترکیه هم سرایت خواهد کرد یا نه؟ ولی ترکها قوای زیادی در مرز برای مواجهه با اوضاع متمرکز ساخته‌اند. اوضاع بیشتر از آن جهت دشوار است که در شمال ایران نیز اکنون جنبش بزرگی برای تجزیه این منطقه از ایران و الحاق آن به اتحاد جماهیر شوروی با شدت کامل ادامه دارد.

این خبر منتسب به رادیو پاریس است ما میدانیم که یک عده ماجراجو از نبودن قوای دولت در شمال سوء استفاده می کنند و برای اجرای مقاصد شوم خودشان که از حدود مادیات تجاوز نمی کند هر روز یک نغمه شومی شروع میکنند ولی این خبر سرتاپا جعل است. کردهای ایرانی و اصولا تمام ایلات " صحیح است " ایران مردمان وطن پرست و علاقه‌مند به آب و خاک و موطن اجداد خود هستند. " صحیح است " و به هیچوجه باین حرفها ترتیب اثر نمی دهند و علاقه برای سرکوبی این خائنین دارند " صحیح است ".

این صحبتها همه فرع عده کافی قوای دولت در آن مناطق است آن روزی که قوای شوروی از ایران بروند (که امیدوارم هم هستیم این خیلی به تعویق

نیفتد) ممانعت نکنند از فرستادن قوای دولت به آنجا به این مناطق که امنیت کامل برقرار بشود و تمام این جریانات بخوابد " صحیح است " و ما واقعا از دولت دوست خودمان فرانسه گله مند هستیم که چرا اجازه میدهند این خبرهای جعل و دروغ در رادیوی آنجا گفته شود " صحیح است " .

رئیس - عرض کنم بعضی از آقایان که خودشان کردستانی هستند اجازه خواسته بودند که امروز حرف بزنند مثل آقای صدر قاضی و آقای اردلان " اردلان صحیح است " ولی خوب است بماند برای جلسه بعد .

صدر قاضی - اجازه بفرمائید توضیح بدهم .

جمعی از نمایندگان " باهمه " بگذارید توضیح بدهند " زنگ رئیس " .
رئیس - نسبت بصورت جلسه اعتراضی نیست " گفته شد - خیر " (صورت جلسه تصویب شد) آقای صدر قاضی بفرمائید .

سید محمد طباطبایی - من که جلوتر از ایشان اجازه خواسته بودم .

رئیس - خیلی ها قبل از ایشان خواسته بودند .

صدر قاضی - بنده در اطراف این اراحیفی که در بعضی از روزنامه‌های مرکز نوشته شده و تهمت های ناروایی نسبت بیکعده از ایرانیان در این چند روزه روی اغراض شخصی زده شد و البته از لحاظ آقایان گذشته است بنده میخواستم موقعی که برنامه دولت مطرح بود و هئیت محترم دولت هم که طرف اعتماد بنده و عموم آقایان هستند این مطالب را مفصلا یادداشت کرده بودم که اینجا، البته تکذیب بکنم متاسفانه آن روز بواسطه اینکه در برنامه نوبت به بنده نرسیده و جلسه هم یک خورده طولانی شده بنده نتوانستم آن مطالب را به عرض آقایان برسانم و البته در جلسه آینده بعرض آقایان میرسانم . فقط اجمالا می خواستم عرض کنم که این مزخرفاتی را که از رادیوی پاریس می گیرند . اجمالا بعرضتان برسانم و آن این است

حالا آقای دکتر اعتبار فرمودند که یک عده ماجراجو هستند ولی هیچ ماجراجویی نیست و این حرفها و صحبت تجزیه نیست چرا بیخود چیز می کنید اصلا صحبت تجزیه نیست و بعضی ها گفتند که صد کامیون اسلحه به مهاباد آورده اند اینها اساسا بکلی دروغ است آقا فایده این حرفها چیست چرا تفرقه میاندازید بین ملت ایران " صحیح است " والله این حرفها بکلی دروغ است کی اسلحه وارد شده است کی اسلحه آورده است به ایران والله بالله اینها همه دروغ است " نمایندگان صحیح است " همین آقایانی را که اینها باین شکل متهمشان می کنند چندی پیش دولت به تهران احضار کرد آنها آمدند اینجا سه چهار ماه بودند اگر اینها متمرّد بودند با یک تلگراف از آنجا ۱۵۰ فرسخ پا نمی شدند بیایند اینجا و در مدت چهار پنج ماه سی چهل هزار تومان خرج بکنند و متمرّد اینطور نمی شود ولی البته بنده امروز صبح یک بیانیه ای بدست آوردم که آنجا هم یک حزب دمکرات تشکیل شده است (سید ضیاءالدین بزبان کردی هم چاپ شده)... بله بزبان کردی و فارسی و یک بیانیه دیگری هم هست که بعرض آقایان میرسد و بنده اجمالا عرض می کنم که صحبت تجزیه نیست و این صحبت ها ادا در بین نیست و آن بیانیه را هم عرض کنم یک چاپخانه اینجا آورده اند برای انجمن روابط فرهنگی ایران و شوروی گمان می کنم که در جاهای دیگر هم هست و البته در جلسه آینده بنده توضیح میدهم " یک نفر از نمایندگان بسیار خوب در جلسه آینده توضیح بدهید .

" سید ضیاءالدین در جلسه علنی توضیح می فرمائید " ، بلی البته بنده در جلسه علنی توضیح میدهم ولی حضرتعالی هم بفرمائید بیجهت در روزنامه هایتان این چیزها را ننویسند " سید ضیاءالدین - به رادیوی پاریس بفرمائید " ..... بلی بنده عرض می کنم ولی آقا هم بفرمائید در روزنامه هایتان ننویسند " بعضی از نمایندگان - دستور - دستور " .

رئیس - دو نفر دیگر آقای اردلان و آقای زنگنه در این موضوع اجازه خواسته‌اند. آقای اردلان بفرمائید.

اردلان - عرض کنم همانطوریکه که نماینده محترم آقای دکتر اعتبار فرمودند ما ایرانی‌ها خیلی متاسف هستیم که این نغمه شوم از رادیوی فرانسه (که ما در مدت جنگ موقعی که آلمان‌ها آن مملکت را اشغال کرده بودند این همه علاقمندی به آن مملکت نشان دادیم) از آن جا بیرون آمده و این بطوریکه همه میدانند اصلا صحت ندارد و قسمت مهم کردها ساکن یک قسمت از ایران هستند که بنام کردستان نامیده می‌شود که بنده افتخار نمایندگی آنجا را دارم.

یک قسمت دیگر از کردها ساکن حوزه وسیع کرمانشاهان هستند و نمایندگان دیگری دارند در هیچ کجا اصلا این صحبتها نیست و آنچه بنده خودم در جرائد خارجه مطالعه کرده‌ام این سرچشمه‌اش از خاک عراق بود و دولت عراق هم یک عده قوا برای تاراندن آنها فرستاد و اینها یک چند نفری هستند که اصلا ایرانی الاصل هم نیستند ایرانی نیستند اینها آمده‌اند در یک زاویه کوچکی که سرحد عراق است یک همچو نغمائی آغاز کرده‌اند و هیچوقت کرد و کردستانی در مخیله‌اش اصلا فکر تجزیه خطور نمی‌کند " صحیح است " و خودش را وابسته مسلم به ایران می‌داند وقتی حاضر است زنده باشد که با ایران باشد و بدون ایران حاضر نیست زنده باشد. (آفرین)

بنده برای اینکه این مسله در دنیا منعکس شده است بوسیله رادیوی پاریس لازم می‌دانم در اینجا یک قضیه تاریخی را بطور خیلی مختصر عرض بکنم البته اغلب آقایان نمایندگان محترم اطلاع دارند از ده دانشمند مشهور مستشرق که دو کتاب برای ایران نوشته‌اند یکی از اینها که برادر بوده‌اند معروف به پروفیسور راولنسن یکی از آنها موفق شد در زندگی خودش به

خواندن خطوط میخی و خطوط قدیمی از آثار قدیمی ایران روی حجاری های تاریخ ایران را نوشته است.

یکی هم برادر اینها هانری روالنسن بوده است که کتاب مبسوطی راجع به سلسله ساسانیان نوشته، کتابی که پروفیسور روالنسن راجع به ساسانیان نوشته است اگر آقایان مراجعه بفرمایند موقعی که از سلطنت خسرو پرویز صحبت میکند اینجا اسمی از کردها مخصوصا اردلانی ها می برد اینجا البته چون من خودم نماینده کردستان هستم به کنار ولی خودم کرد هستم باین لحاظ من که یکنفر کرد هستم حق دارم در این موقع این موضوع تاریخی را در اینجا بیان کرده باشم (هاشمی - قبل از او مورخین یونان نوشته اند) برای اینکه اگر یک کسی حرفی میزند در این مجلس نماینده زنده کرد و یک خانواده هزار و چهار صد ساله ایست که تاریخ او در همین کتاب مستشرق ثبت شده است در اینجا پروفیسور روالنسن می نویسد موقعی که خسرو پرویز با رومیها در جنگ افتاد آمد از کردها استعانت خواست و همراهی خواست و طایفه اردلان ها و کردها آمدند کمک کردند و هراکلیوس پادشاه روم را شکست دادند ملاحظه بفرمائید آقا یک کردهائی در این تاریخ نشان میدهد که از هزار و چهار صد سال قبل برای عظمت ایران در رکاب سلاطین ایران جنگ کرده اند ما جانفشانی کردیم و جانبازی کردیم چطور ممکن است که ما یک همچو افتخار تاریخی را بکنار بگذاریم و حالا بیائیم خودمان را از ایران مجزا بدانیم. محال است همچو چیزی هر کسی بگوید همچو خیالی در مخیله هر کس خطور کرده است جز نادانی جز اغراض خرابی که نسبت به مملکت دارد چیز دیگری نیست والا کرد و کردستانی بوجب همین قضیه کوچک تاریخی که عرض کردم از ۱۴۰۰ سال پیش (هاشمی - مورخین یونانی پیش از اینها هستند آقای اردلان) بنده خواستم طایفه اردلانی ها که خودم یکنفر از آنها هستم.

عرض کنم ما ۱۴۰۰ سال پیش در رکاب پادشاهان ایران برای سعادت برای عظمت ایران جانفشانی کردیم و کمک کرده‌ایم چطور ممکن است که ما امروز این ایران عزیزمان را بگذاریم و بگذریم هیچوقت در منطقه کرد همچو چیزی بروز نکرده، و آنچه در رادیوی فرانسه گفته‌اند جدا تکذیب میکنیم ما کردها شرافت و افتخارمان این است که جزء لاینفک ایران باشیم. (صحیح است).

رئیس - آقای دکتر زنگنه هم در همین موضوع صحبت دارند. (بعضی از نمایندگان - کافی است)، (حاذقی - بگذارید صحبت کنند این قضیه حیاتی است آقا).

دکتر زنگنه - عرض کنم خیلی متاسفم که اساسا یک همچو صحبت‌هایی پیش بیاید و ما مجبور بشویم در مجلس ایران تکذیب بکنیم. " صحیح است " بر خلاف البته چون بعضی ها صحبت می کنند می گویم که منکر همچو صحبت‌هاییکه بعضی ها میکنند نباید شد. " صدر قاضی صحبت تجزیه نیست " بنده نمیدانم صحبت تجزیه یا هر چه هست صحبت استقلال علیحده کرد را بعضی اشخاص جاه طلب و خودخواه کرده و می کنند و بعضی اوقات در کردستان عراق و کردستان ایران از این صحبتها شده است ولی البته صحبت شده است دو نفر چهار نفر نشسته‌اند، مجله نوشته‌اند، کاغذ نوشته‌اند به کردی شعر گفته‌اند کتاب نوشته‌اند.

ولی حقیقت این است که غیر از این چند نفر کس دیگر وجود ندارد و بنده از طرف کرمانشاهان عرض میکنم که قسمت عمده کردستان که واقعا در آن یکنفر وجود ندارد که همچو فکری کرده باشد. " صحیح است ". هیچوقت همچو فکر نبوده است و نمی تواند باشد کرد یعنی چه، مثل اینکه اهالی شیراز هم یک همچو صحبتی نکنند. کرد و فارس و خراسانی و آذربایجانی همه بالاخره ایرانی هستند. گاهی هم البته برای تبلیغات صحبت شده است

که کردها چه کرده‌اید؟ ولی کردها هیچوقت صحبت استقلال داخلی و از این حرفهای بیجا و بی ربط نگفته‌اند.

عرض کردم دو سه تا شخصیهای معین این حرفها را میزنند امروز کردها در کارهای دولتی ما دخالت دارند و از پیش هم داشته‌اند دلیلش هم این است که الان وزیر دادگستری ما کرد است و هزار دلیل دیگر، خانواده خود بنده است که از زمان صفویه همیشه مقاماتی داشته‌اند در دولت چه محرومیت هائی برای کردها بوده است، که اساسا یکهمچو تبلیغات فاسد و غلطی نکنند.

بنده نمیدانم. اینکه ما بنام تمام رفقای خودمان و بنام تمام کردها با کمال جرئت می‌گویم که همچو صحبتی نیست و هر کس همچو صحبتی بکند واقعا خائن مملکت است (دستور - دستور).

سید ضیال‌الدین طباطبائی - یک موضوعی را می‌خواهم عرض کنم اجازه می‌فرمائید؟ به موجب ماده ۱۰۹ عرضی دارم.
رئیس - بفرمائید.

سید ضیال‌الدین طباطبائی - آقای صدر قاضی ضمن فرمایشات خودشان فرمودند که روزنامه‌های متعلق به بنده این خبر را منتشر کرده‌اند. بنده می‌خواستم توضیح عرض کنم که این خبر را روزنامه کیهان منتشر کرده است و بنابراین اعتراض ایشان به بنده یا کسانی که به بنده رابطه دارند وارد نیست. بنده معتقد هستم که اهالی کردستان مانند اهالی سایر نقاط ایران وطن پرست هستند. "صحیح است". در میهن پرستی آنها هیچ تردیدی نیست ولی میهن پرستی تمام اهالی یک ایالت و یا ولایت مانع این نیست که چند نفری پیدا شوند و تحت تاثیر یک مقتضیاتی یک زمزمه‌هائی را آغاز کنند این نوع افراد در هر مملکتی هست همه جای دنیا هست شما نمی‌توانید در دنیا یک جائی را پیدا کنید که اهالی آنجا صد در صد دارای

یک فکر یا یک احساسات و عقیده باشند ولی چیزیکه بر بنده شخصا مسلم است این است که نود و نه درصد اهالی کردستان علاقه‌شان به ایران کمتر از سکنه سایر نقاط ایران نیست " صدر قاضی - صد در صد "

خوب ممکن است بنده عقیده خودم را عرض کردم و باین شایعات هم ادا ما نباید اهمیتی بدهیم ما نباید فراموش بکنیم که در یک دنیائی هستیم که بعد از شش سال خونریزی و فداکاری یک منشوری بوجود آمده است اگر بنا باشد اهل یک مملکتی بموجب احساسات و عواطف خودشان از هئیت حاکمه یک تقاضائی داشته باشند در مملکت ایران این اندازه آزادی و دموکراسی هست که مردم می توانند مطابق مقررات قانونی و در حدود قانون اصلاح وضعیات خودشان را از هئیت حاکمه بخواهند.

بنده گمان میکنم این دموکراسی که در ایران هست از بعضی ممالک بیشتر است " صحیح است "

برای اینکه در ایران همه چیز می شود گفت و اما اگر بنا باشد در تحت تاثیر یک اتهامات و تحریکات خارجی باشد بنده گمان می کنم که منشور ملل متفق که ایران هم افتخار امضای او را دارد و این مجلس شورای ملی هم باتفاق آراء تصویب کرد بهترین قاضی خواهد بود راجع به مسائلی که در تحت تاثیرات و تحریکات خارجی در یک مملکتی پیش بیاید بنده عرایض خودم را در همین جا خاتمه میدهم و از آقای صدر قاضی تمنا دارم اخباری را که رادیوی پاریس یا رادیو بادکوبه یا سایر رادیوها منتشر می سازد و سایر روزنامه‌ها آن را اشاعه میدهند آن را اقلا منتسب به بنده یا روزنامه‌های بنده نکنند.

منبع: نامه هفتگی " کوهستان " شماره ۳۵ دوشنبه ۲۸ آبان ۱۳۲۴ - ۱۹۴۶

نطق آقای صدر قاضی

آقای صدر قاضی نماینده مهاباد نطقی بشرح ذیل روز شنبه گذشته راجع به کردستان در مجلس شورای مهاباد ایراد نمودند.

گویا بنده حق داشته باشم از مجلس از آقایان محترم این گله را کرده باشم که به حوزه انتخابیه بنده یک حملاتی می شود. اگر بنده ساکت بمانم اعتراض می فرمائید که چرا نماینده اش ساکت بوده است. وقتی میخواهم یک مطالبی را بعرض آقایان برسانم تا نوبت بنده میرسد صداها بلند میشود دستور دستور (یکی از نمایندگان می فرمائید آقا) و بنده تقاضایم این است که آقایان نسبت به بنده یک لطف و توجه بیشتری داشته باشند چون اگر غیر این باشد آن وقت حمل می شود که خدای ناکرده نسبت به بنده که یک نماینده محلی هستم و از یک گوشه کشور آمده ام و البته نفوذی در مجلس ندارم آن وقت آقایان تبعیض قائل هستند (بیمین اسفندیاری ابا اینطور نیست، بفرمائید آقا).

عرض کنم بنده یک مطالبی را اینجا استخراج کردم و می خواستم در اطراف این اراجیفی که این روزها در افواه و شایع بود بعرض مجلس شورای ملی برسانم و متاسفم در جلسه اسبق هم یک اشتباهی برای یکی از همکاران محترم بنده رخ داد و آن عبارت از این بود که همکار محترم بنده خیال کردند که بنده اعتراض میکنم چرا بعضی از روزنامه ها انتشارات رادیوهای پاریس را نوشته اند در حالیکه این اعتراض را بنده نکردم عرایض بنده این بود که این شایعات تقصیر بعضی از جراید مرکز هست که بدون تحقیق مطالب می نویسند و روزنامه ها و رادیوهای خارجی مطالب و اخبار آنها را میگیرند و در دنیا منتشر می کنند.

بنده اعتراض این بود حالا هم عقیده ام این است بنده عرض این است که مطالب را بایستی خودمان بسنجیم و تشخیص بدهیم مطالبی که بر خلاف

مصالح کشور است اینها را نباید اجازه بدهیم که در روزنامه‌ها نوشته شود. چون وقتی که چهار نفر ماجراجو دور هم بنشینند و یک خوابهائی ببینند. کی از آنها اطلاع دارد، کسی از آنها اطلاع ندارد مابین در اطراف این مسائل خودمان یک چیزهائی فرض کنیم و شاخ و برگ بدهیم و این را بیاوریم در روزنامه‌های مرکز منتشر بکنیم و آن وقت انتظار داشته باشیم اینرا رادیوهای خارجی نگویند! " صحیح است "

این بود که بنده عرض کردم والا بنده جسارتی نکردم و کاملاً بنده بیطرف هستم و بنده یک شخصی هستم که جز سلاح کشور نظری ندارم. بنده البته امتحان خودم را داده‌ام و شاید در بین آقایان هم باشند که از نزدیک به وضعیت بنده آشنا هستند، و لزومی ندارد که بنده در اطراف خودم توضیحاتی بدهم بنده موقع را مغتنم می‌شمارم که خاطر محترم آقایان و شخص آقای حکیمی نخست وزیر را به پاره‌ای جریاناتی که بر خلاف مصالح عموم می‌شود متوجه سازم تا انشاءالله برای جلوگیری آن اقدام موثری فرمایند یکی از مسائلی که باعث نفاق و کدورت بین افراد جامعه می‌شود ایجاد بدگمانی آنها بیکدیگر است مخصوصاً وقتی پاره اشخاص اعم از مقامات رسمی یا غیر رسمی اصرار داشته باشند که مقامات عالی‌کلاس کشور را با حرفهای خالی از حقیقت نسبت به طبقات دیگر ظنین کنند. تا شاید بتوانند از این آب گل آلود بخیال خود ماهی بگیرند.

بنده بسط مقال را درین مورد لازم نمیدانم، و فقط آنچه را که مربوط به حوزه انتخابیه بنده است عرض می‌کنم.

از پارسال باین طرف گزارشهایی عدیده بر علیه عشایر کرد بمرکز دادند که خوشبختانه پس از تحقیق هیچیک از آنها حقیقت پیدا نکرد و بهترین دلیل همین که وضعیت فعلی منطقه کردنشین بحال سابق باقی است و از آنچه نسبت داده بودند اثری ظاهر نشد. این را هم قبلاً عرض کنم که مقصود بنده

این نیست که در بین عشایر کرد اشخاص شرور پیدا نمی شود، در هر کشور و در هر جمعیت مردمان بد و مفتن هستند ولی بطور کلی نباید یک منطقه مهم کشور را بتحریک چند نفر مغرض یا بد خواه از دولت مایوس نمود و آتش زد. از شهریور ۱۳۲۰ تا بحال چندین مرتبه روسای عشایر کرد و غیره و کسان دیگر حتی از کارمندان رسمی دولت مسافرت‌هایی کرده و پس از چند روز توقف و مشاهده ترقیات محل و موسسات فرهنگی همسایه‌های دوست و متفق مراجعت کردند. بدون اینکه کوچکترین تغییری در روحیات این اشخاص یا درجه وطن پرستی آنها حاصل شده باشد. اخیرا هم شایع شده که عده‌ای مسافرتی نموده، بنده هنوز اطلاع صحیحی از صحت و سقم آن ندارم همین قدر در روزنامه دیدم که آقایان مسافرت خود را تکذیب کرده اند معهذا ملاحظه فرمودند که باین مسافرت بی اساس چه پیرایه‌ها بستند و چه نسبت های دروغ با آب و تاب بآن دادند.

مثلا گفتند که کردها انجمنی برای تجزیه خود تشکیل داده‌اند و ک . ک . ک که به معنی کومله کمونیست کرد است علامت آن اولاً: این علامت کومله گنجی کرد است. یعنی انجمن جوانان کرد. ثانیاً: مرکز این انجمن در عراق است و ابداً به کردهای ایران مربوط نیست و چنانچه آدمهای آنها با سیران بیابند و مراوده کنند. تصور نمیکنم تبلیغاتشان در عشایر کرد اثری کرده باشد و نیز انتشار دادند که در مهاباد تمثال اعلیحضرت شاه را از ادارات برداشته‌اند. او را همه می دانند کردها سلطان را بر حسب عقیده مذهبی اولوالامر و واجب الاطاعه میدانند. و بنابه تربیت مذهبی فوق العاده به مقام سلطنت علاقمند می باشند هیچ وقت ممکن نیست از عقیده خود روگردان شوند و بر خلاف آن عمل کنند.

همین آقایانی که می گویند مسافرت کرده‌اند کسانی هستند که بارها امتحان خدمتگذاری و وطن پرستی داده‌اند و به گواهی عموم نیز تاکنون خطه کردنشین مهاباد را بهتر و آرامتر و امن تر از سایر جاها نگاه

داشته‌اند غالب این آقایان هر وقت دولت خواست به یک اشاره تلگرافی از خانه زندگی و کار و کسب خود دست کشیده به تهران آمدند و از آقایان انصاف می‌طلبیم معنی تمرد این است و با متهم کردن این قبیل عناصر خدمتگذار به خیانت به میهن و به کشور چه اثرات و انعکاس سوئی در روحیات آنها باقی می‌گذارد.

این رویه خوب نیست تعجب خواهید کرد اگر بگویم موقعی که پارسال همین آقایان در تهران بودند، پشت سرهم گزارش‌های، تلگرافی به تهران میرسید که آقایان در محل مشغول آنتزیک و دسیسه بازی هستند و کسی پیدا نشد بازخواست کند و بگوید آقایان چند ماه است تهران هستند منظور از این گزارش‌های خلاف واقع چیست؟

بنده عقیده دارم آقایان مامورین دولت و ارباب جراید مخصوصا باید مراقبت و توجه بفرمایند. که کاری نکنند که قلوب را جریحه‌دار نمایند و با اظهارات خلاف واقع و با توجه به گزارش‌های مغرضین موجبات دلسردی یک قسمت از سکنه کشور را فراهم سازند. البته همه آقایان شنیده‌اید که ضمن انتشارات راجع به مسافرت ساختگی اخیر بعضی‌ها نوشتند که چند کامیون اسلحه با خود آورده‌اند.

بعضی دیگر چند ماشین تحریر و کاغذ گفتند و حتی برخی مدعی بودند که خود با چشم دیده‌اند. اولاً باید عرض کنم که اسلحه در میان اکراد هست و احتیاج بخواستن از خارج نیست. ثانیاً، اگر بنا بود دیگران اسلحه بکرده‌ها بدهند، لازم به قرق کردن شهر و این ترتیبات که جلب انظار را بکند نبود مگر جا قحط است یا وسیله نیست که اسلحه را محرمانه در مهاباد تحویل بدهند.

همینطور آوردن ماشین تحریر و کاغذ را جزء اسرار سیاسی قلمداد نماید این افکار حقیقتاً باید بگویم از مغز اشخاصی تراوش می‌کند که کوچکترین

حس وطن پرستی و ایرانیت در آنها نیست بلکه اشخاص پستی هستند که صرفه و صلاح خود را در این می بینند که میدانی بدست آورده و به تنهایی اختیاردار جان و مال و ناموس مرد بشوند.

کسانی که کرد را بر خلاف واقع مردمان بی علاقه به وطن و مملکت معرفی می کنند راه خطا میروند و معلوم نیست خودشان با کجاها سروسر دارند. بنده بطور صریح عرض می کنم، کرد ایرانی به وطن خود علاقه مند می باشد کردها مردمان شجاع و وطن پرست و با غیرت هستند (صحیح است). و هر قدر از طرف اولیای دولت مورد بی مهری یا بی اعتنائی شوند از عقیده و علاقه خودشان به ایران صرف نظر نمی کنند ولی این شایعات که در اطراف جریان دارد به رگ غیرت آنها بر می خورد شاید مقصود مغرضین هم همین باشد. که باین وسیله آنها را از دولت مایوس نمایند. در هر حال بنده توجه هئیت دولت را به عرایض خودم جلب و تمنی می کنم.

اولا: بوسیله اشخاص بی غرض و مطمئن حقیقت این گزارش ها را روشن بفرمائید.

ثانیا: در انتخاب مامورین و اشخاصی که به سرپرستی نواحی گردنشین میروند دقت کافی بشود. تا گرفتار عواقب و نتایج سوء انتخاب مامورین نالایق و مغرض نشویم.

در خاتمه توجه رئیس محترم دولت را باوضاع فرهنگی و بهداری شهرستان مهاباد که مورد این همه کم لطفی واقع شده است جلب می نمایم شهرستان مذکور نه فرهنگ حسابی و نه بهداری دارد.

امیدوارم فرهنگ و بهداشت آن شهرستان را مورد عنایت مخصوص قرار دهند.

چون بنده می بینم فقط در مواردیکه تهمت هائی میزنند. اسمی از مهاباد برده می شود والا در بودجه مخصوصا در موقعی که از فرهنگ و بهداری صحبت می شود متاسفانه مهاباد کوچک است. اصلا محلی از اعراب ندارد ولی موقع تهمت زدن تهمت های خیلی بزرگ به آنجا میزنند که از وصف آنجا خارج است.

منبع: نامه هفتگی "کوهستان" شماره ۳۶ دوشنبه ۵ آذر ۱۳۲۴ - ۱۹۴۶

دوره چهاردهم قانونگذاری

مشروح مذاکرات مجلس ملی دوره ۱۴

جلسه: ۶۷

رئیس: آقای صدر قاضی

صدر قاضی: البته آقای وزیر فرهنگ تصدیق می فرمایند که وضعیت فرهنگ در شهرستان های دور دست که تاکنون مورد توجه دولت واقع نشده اند بی اندازه اسفناک است و فقط اسمی از فرهنگ در آنجاست یعنی واقعا نقاطی هست که دولت باید به فرهنگ آنجاها توجهی بکند که لغزش هایی اگر پیدا می شود در نتیجه جهالت است و به عقیده بنده دولت این مخارجاتی که در نتیجه قشون کشی می کند باید در راه وزرات فرهنگ خرج بکند (صحیح است) و به عوض فرستادن یک نفر سرتیپ دیوانه برای برهم زدن آنجا حق این بود که دولت وزیر فرهنگی را مامور بکند که آنجاها را مرتب بکند و بنابراین برای تربیت هم ملاحظه می فرمایید که رکن اساسی معارف آموزگار است و آموزگاران که در مرکز تربیت می شوند با اینکه دارای آموزگاران شایسته و لایقی هستیم ولی کمی حقوق اجازه نمی دهد که آنها به نقاط دور دست بروند بنابراین بنده این پیشنهاد را تقدیم کردم و می خواستم از آقای وزیر فرهنگ استدعا بکنم که یکی از این دانشسراهای

شبانہ روزی را موافقت بفرمایند در مہاباد کہ حوزہ انتخابیہ بندہ است تاسیس بشود کہ آموزگاران را آنجا تربیت بکنند برای آن قسمت از دبستانہایی کہ آنجا تاسیس می کنند و یکی از دلایلی کہ بہ آنجاها آموزگار نمی رود این است با این کہ امسال وزارت فرہنگ موافقت کردہ است کہ سہ نفر از آموزگار لیسانسیہ بفرستد بہ آنجا حالا ہیچ کدام از آنها نمی روند و وزارت فرہنگ ہم البتہ قدرت دیگری ندارد کہ با زور لیسانسیہ بہ آنجا بفرستد این بود کہ خواستم استدعا بکنم کہ توجہی بفرمایند کہ یک دانشسرا آنجا تاسیس بشود کہ آموزگار تہیہ بکند کہ انشاء اللہ وسایل علم و فرہنگ در آنجا آمادہ بشود.

وزیر فرہنگ: منظور آقای نمایندہ محترم پر فایدہ است ولی حالا نمی توانم کاملاً این را در ضمن این پیشنهاد قبول بکنم بنابراین خواهش می کنم عجالاً این پیشنهاد را آقا پس بگیرند اطمینان می دہم اگر امسال ہم نشد بعداً دانشسرا در آنجا تاسیس بشود.

صدر قاضی: چون آقا اطمینان می دہند کہ آنجا دانشسرایی تاسیس بکنند گویانکہ شبانہ روزی ہم نباشد بندہ پس می گیرم.

مجلس شورای ملی ایران، یکشنبہ ۹ مہرمہ ۱۳۲۳ - ۱۹۴۵

سپاس از آقای حسن قاضی کہ این نطق آقای صدر قاضی را برایم فرستاند. آقای صدر قاضی کہ نمایندہ دورہ چہاردم مجلس شورای ملی ایران بود دوبارہ خود را کاندید برای نمایندہ شہر مہاباد در دورہ پانزدہم مجلس شورای ملی ایران می کند.

نامہ ہفتگی "کوهستان" در شمارہ ۶۷ دوشنبہ ۶ آبان ماہ ۱۳۲۵ - ۱۹۴۶ کہ آقای صدر قاضی خود را کاندید مجلس در دورہ پانزدہم می کند. چاپ میکند. (عکس در صفحہ ۱۹)

نظری باسامی کاندیدا های انتخابات آینده

از هنگامی که خبر صدور فرمان انتخابات رسید کنجکای مردم برای انتخابات آینده شروع و نام کاندیدا هائی برای کرسی های نمایندگی برد می شود .
طبق شایعاتی که در میان مردم هست کاندیدا های شهرستانهای سنندج مهاباد - سقز و گروس بقرار ذیل میباشند .

(سه کرسی نمایندگی)

شهرستان سنندج

- ۱ - آقای آصف سردار معظم نماینده سابق مجلس و فرماندار فعلی کردستان
- ۲ - ناصر قلی اردلان نماینده سابق مجلس
- ۳ - « وکیل السلطان نماینده انجمن ولایتی
- ۴ - « سنندجی (هنوز معلوم نشده کدامیک از آقایان سنندجی هامیباشند)
- ۵ - « اعزاز المالك شهردار سابق سنندج
- ۶ - « مهدی معتد وزیر

(يك كرسی نمایندگی)

شهرستان مهاباد

آقای صدر قاضی

نماینده سابق مجلس

(يك كرسی نمایندگی)

شهرستان سقز

- ۱ - آقای دکتر اسمعیل اردلان
- ۲ - « عبدالله انوشیروانی
- ۳ - « سلیمان بونسی بانه

مدیر روزنامه کوهستان

(طبق نامه چند نفر از اهالی بانه)

(يك كرسی نمایندگی)

شهرستان گروس

- ۱ - آقای امام جمعه
- ۲ - « مجید زاده
- ۳ - « یوسفی

مدیر روزنامه مردمی

مدیر مجله خواندنیها

۴ - « دکتر گروسیان

۵ - « علی اصغر امیرانی

۶ - « دبیر حضور

۷ - « صادق امیرالی

۸ - « غلامحسین بوربور

۹ - « شیخ الاسلام ملایری

رئیس شرکت نفت همدان

نماینده سابق مجلس

این بود شایعاتی که راجع بکاندیدا های انتخابات آینده این چهار شهر شنیده میشود .

در صورتیکه اشخاصی نامرد نمایندگی باشند و درستون فوق ذاک باشد ممکن است اداره روزنامه را مطلع فرمایند که در شماره های بعد با علاقمندان برسانیم .

بازداشت اشخاص و سران دمکرات کردستان شروع شد. بقرایکه می شنویم در حدود ۳۰۰ نفر بازداشت شده‌اند. آقای صدر قاضی نماینده مهاباد نیز در تهران بازداشت و به مهاباد اعزام گردیده است .

این خبر در نامه هفتگی "کوهستان" در شماره ۷۷ روز دوشنبه ۱۶ دی ماه ۱۳۲۵ - ۱۹۴۶ چاپ شده است.

در حالی که آقای صدر قاضی نماینده منتخب مهاباد در دوره چهاردهم مجلس شورای ملی در زندان بسر می برد. جمعی از علما، اعیان، تجار، مالکان، کسبه و... مهاباد، طی نامه‌ای به نخست وزیر وقت قوام السلطنه که به امضای ۴۱۸ نفر رسیده درخواست کرده‌اند که آقای رحمت شافعی به نماینده مجلس شورای ملی در دوره پانزدهم انتخاب شود.

کاندیدای نمایندگی مهاباد

مقام معظم جناب اشرف نخست وزیر محبوب ایران آقای قوام السلطنه دامت عظمته رونوشت ....

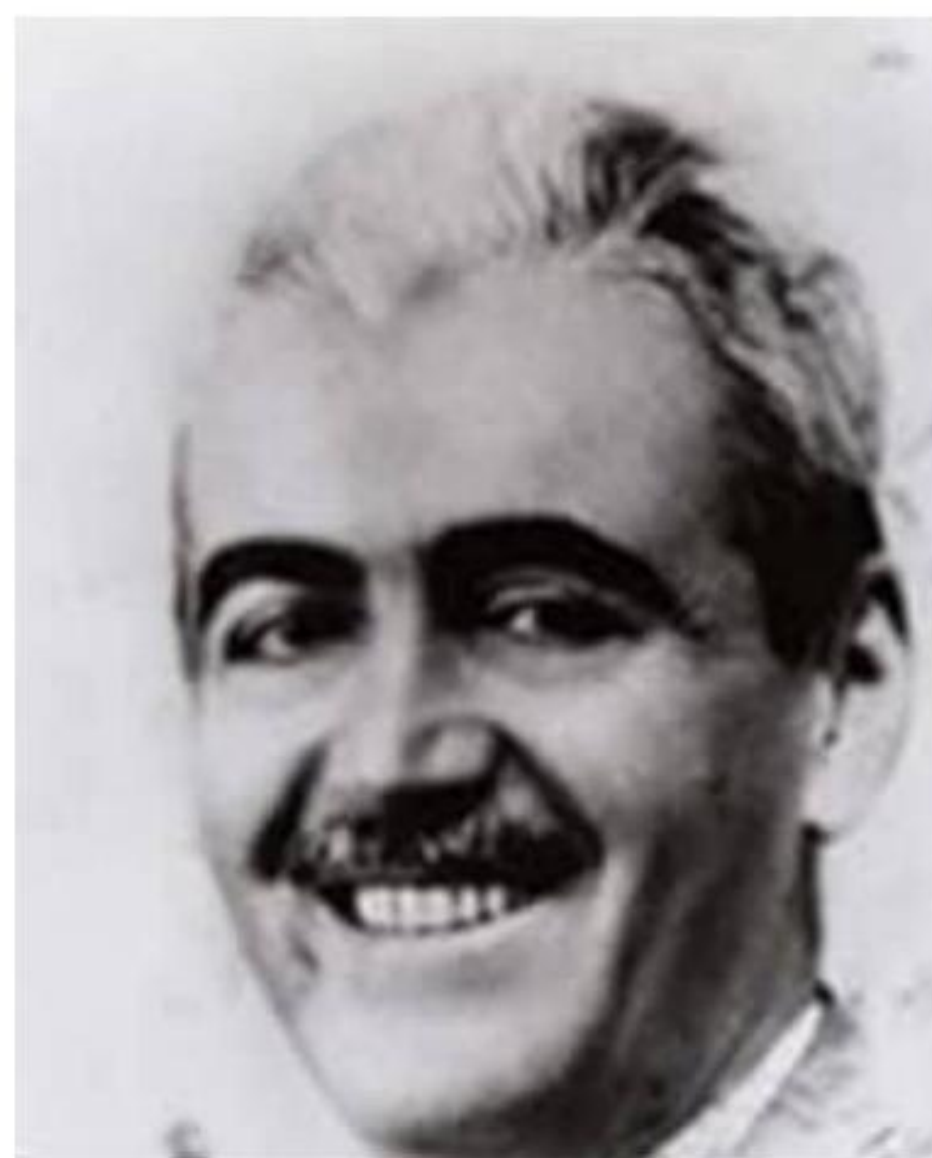
اینجانبان امضاء و مهر کنندگان ذیل اهالی مهاباد و اطراف از ته دل نظر باینکه آقای رحمت شافعی شخص صدیق و میهن پرست و دستکار انگاشته معرفی می نمایم و همه اوقات عملاً صلاح دولت و ملت را بر مصالح خود مقدم داشته و نسبت به مقاصد و مصالح این ملت ستمدیده بصیر و بر همه رحجان دارد و از هر حیث کفایت و دانش و صالح و امین می باشند ملت مهاباد و اطراف شخص آقای رحمت شافعی را به نمایندگی مجلس شورای ملی دوره پانزدهم انتخاب مینمائیم و این ملت از حسن انتخاب خودشان را موفق و سعادت مند میدانند.

امیدواریم آقای رحمت شافعی دست رد به سینه تقاضای این ملت نزده و خودشان را رسماً به کاندیدا دوره پانزدهم معرفی فرمایند.

به امضای چهار صد و هیجده نفر علما و اعیان و مالک و تجار و کسبه...
مصطفی بلوری

نامه هفتگی "کوهستان" شماره ۸۲ سال دوم، دوشنبه ۵ اسفند ۱۳۲۵
_ ۱۹۴۶

به این نامه هیچگاه پاسخ داده نشد. چون مردم مهاباد در دوره پانزدهم و شانزدهم مجلس شورای ملی ایران هیچ نماینده‌ای در مجلس نداشتند.

ابوالقاسم صدر قاضی

کمتر از یک ماه بعد از دستگیری قاضی‌ها، روز ۶ بهمن سال ۱۳۲۵ هجری
دادگاه به ریاست سرهنگ غلامحسین عظیمی و دادستان سرهنگ حسن
کوفانیان و دادیار سرگرد جعفر صانعی و زیر نظر سرهنگ هوشنگ
خلعتبری به مهاباد رسیدند و جلسه و محاکمه قاضی‌ها را شروع کردند.

روزنامه کوهستان در ۷ بهمن ماه از محکومیت قاضی ها خبر می دهد.
محاكمه برخی از سران دمكرات كردستان پايان يافته و بطوريكه می شنویم
آقایان قاضی محمد - سیف قاضی - صدر قاضی محكوم به اعدام گردیده ولی
اجرای رای به دادگاه موکول بوصول دستور مرکز شده است.

نامه هفتگی " کوهستان " شماره ۸۰ دوشنبه ۷ بهمن ماه ۱۳۲۵ - ۱۹۴۶ درج
با گذشت نزدیک به سه ماه از محاكمه قاضی ها، از ستاد ارتش ایران
دسته‌ای دیگر برای محاكمه قاضی ها آماده شد که از افراد زیر تشکیل شد:
سرهنگ رجب عطایی (ریاست دادگاه) سرهنگ نیکو زاده (دادستان)
سروان حسین صلح جو - سروان نبوی به عنوان محافظ قاضی ها مشخص
گردید.

دادگاه تجدید نظر قاضی ها از طرف ستاد ارتش مشخص و به شاه ایران
معرفی گردیدند. شاه پس از راهنمایی های لازم به آنها گفت که نباید هیچ
شک و گمانی در دادگاه باقی بماند و مرتبا با ستاد ارتش رابطه برقرار
کنند.

ساختمان حاج محمدامین رحیم زاده در خیابان جمهوری اسلامی امروزی مهاباد روبروی میدان منگوران واقع شده است، بخشی از آن شامل طبقه فوقانی داروخانه دکتر خرازی است که زمانی هم مطب دکتر جعفر شافعی در آن قرار داشت و چند اتاقی امروزه خالی است و بر اثر باران و عوامل طبیعی در معرض خرابی قرار دارد.

این مکان دادگاه نظامی و محل محاکمه قاضی محمد، سیف قاضی و صدر قاضی و دیگر یارانشان بوده است.

منبع: کشکول، فصلنامه تخصصی اسناد و نسخه‌های خطی مناطق کردنشین سال دوم، شماره ۳ پیاپی ۷ بهار ۱۳۹۶

سحرگاه روز ۱۰ فروردین سال ۱۳۲۶، حکم اعدام قاضی محمد، سیف قاضی و صدر قاضی در میدان چهار چراغ مهاباد اجرا می شود.

صدر قاضی در زیر چوبه‌دار دار رو به جلادان شاه می کند و می گوید: ما را به خاطر این اعدام میکنند، چون خائن به ملت خود نبودیم. مرگ بر شاه خائن، مرگ بر استعمار....

ایستاده از راست: محمد رضا پهلوی - سر لشکر پورزند - صدر قاضی - محمد قاضی - عبدالله بایزآقا منگور. این عکس یکی از دو دیدار محمد قاضی و همکاران وی با محمد رضا پهلوی در اواخر سال ۱۳۲۳ - ۱۹۴۵ در تهران گرفته شده است. همانطور که در عکس مشاهده می شود محمد رضا شاه پارچه سیاه رنگی به بازوی خود بسته و احتمالاً به نشانه‌ی سوگواری پدر (رضا شاه) که در ۴ مرداد ۱۳۲۳ - ۲۶ جولای ۱۹۴۴ در جوهانسبورگ در افریقای شمالی فوت کرد.

عکس: از آقای حسن قاضی دریافت کردم.

در نوشت اعتبار نامه

ما امضاء کنندگان ذیل امضاء انجمن نظارت حوزه لریمایه مهاجر ...
 تصدیق میکنیم که آقای ^{۱۳۸۱} ابولحسن محمدی پسر مرحوم محمد علی که شغل کسب است و سنش ۱۳۸۱
 و ساکن شهر مهاجر است در انتخابات این حوزه انتخابیه که در تاریخ ۱۳۸۱ واقع شده
 با اکثریت ۱۳۱۳۳ رای از ۱۳۸۱ رای دهندگان نمایندگی برای مجلس شورای ملی
 منتخب گردید و شهادت میدهم که انتخاب مشار الیه موافق مقررات قانون انتخابات مورخه
 ۲۸ شوال سنه ۱۳۲۹ که بعضی از مواد آن در دوازدهم شهر بور ماه و پنجم و دوازدهم مهر ماه
 شمس ۱۳۰۴ و قانون دهم مهر ماه ۱۳۱۳ اصلاح و بتصویب مجلس شورای ملی رسیده انتخاب
 یافته و تصدیق این انتخاب در صورت مجلس انتخابات این حوزه مندرج است

مهر و امضای اعضای انجمن نظارت
میرزا محمد علی
میرزا حسن
میرزا علی

این اعتبار نامه صحیح است
 مهر و امضای حاکم و مهر حکومت
فرمانده - میرزا علی

در پشت اعتبار نامه است که در تقابله مجلس شورای ملی بایکبار است امضاء و مهر دفتر مجلس شورای ملی

بتاریخ ۱۳
پیوست ۱۱/۱۲/۳۵

وزارت جنگ

اداره ستاد ارتش
دائره رکن ۲ شعبه ۱
شماره ۵۵۱۷۴

جناب اشرف آقای نخست وزیر ۱۰۴۱۷۱

عطف به شماره ۱۱۹۱۱-۲۱-۱۱-۲۵ بطریق خاطر عالی مستحضر
است سیف قاضی و محمد قاضی و سایر برخیا ننگاران تسلیم دادگاه شده و طبق
رای صادره از دادگاه بانهارفتار خواهد شد و شاکیان نیز با نسخ مفوضی داده

نسخه
کتاب
وزیر جنگ

Handwritten signature and flourish

سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران
IRAN NATIONAL ARCHIVES

این اسناد مربوط به کسانی می باشد که خود را شاکی خصوصی پرونده قاضی ها معرفی نموده اند و
با نامه صفحه ۵۳ کتاب مغایرت دارد.

Handwritten signatures

درود بدفتر نخست وزیر
شماره ۴۹۴۴
تاریخ ۱۳۰۵/۱۲/۱۳

شماره این سند در آرشیو سازمان اسناد ملی ایران ۱۱۹۹-۱۰۶۰۰۳ می باشد.

نشسته از راست: سلام الله جاوید - علی شبستری - صدر قاضی
عکس: از کتاب ساجبلاغ مکرى، مهاباد در آيينه اسناد، گردآورى و تالیف:
فریدون حکیم زاده

مہاباد، مزار قاضی ہا از طرف راست: محمد حسین سیف قاضی -
صدر قاضی - محمد قاضی

منابع:

- ۱- اسرار محاکمه قاضی محمد و یارانش، تالیف: دکتر رحیم سیف قاضی گردآوری و ترجمه: محمد رضا سیف قاضی، نشر آنا، چاپ دوم سال ۱۳۸۰
- ۲- ساوجبلاغ مکری (مهاباد) در آیین اسناد تاریخی، گردآوری و تالیف: فریدون حکیم زاده چاپ اول ۱۳۸۹
- ۳- نامه هفتگی "کوهستان" صاحب امتیاز و مدیر مسئول: دکتر اسمعیل اردلان سال ۱۳۲۴ - ۱۳۲۵
- ۴- کوماری کورد له سالی ۱۹۴۶، ویلیام ایگلتن جونیر، ترجمه از انگلیسی به زبان کوردی سید محمد صمدی چاپ کتابخانه سیدیان مهاباد سال ۱۳۵۷
- ۵- قازی محهمه‌د، پیشه‌وای کورد و سه‌رۆک کومار کوردستان حامید گه‌وه‌ه‌ری هه‌ولیر سال ۲۰۱۷
- ۶- بی‌نهایت سپاسگزارم از آقای حسن قاضی که اطلاعات بسیار ارزنده‌ای در مورد آقای صدر قاضی در اختیارم گذاشتند.

توضیح:

- عکس: صفحه ۲۵ (اعتبار نامه) از کتاب قازی محهمه‌د پیشه‌وای کورد و سه‌رۆک کوماری کوردستان، نوشته: حامید گه‌وه‌ه‌ری گرفته شده است.
- عکس: صفحه ۲۶ (سند وزارت جنگ) از کتاب اسرار و محاکمه قاضی محمد و یارانش، گردآوری و ترجمه: رضا سیف قاضی گرفته شده است.
- عکس: صفحه ۲۸ (صدر قاضی) از کتاب ساوجبلاغ مکری مهاباد در آیین اسناد، گردآوری و تالیف: فریدون حکیم زاده

فاروق فرهاد سوئد ۲۰۲۰/۹/۲۵

